

Forum

Jean Van Lierde. Een strijd tegen het militarisme

Jean Van Lierde is een monument van de Belgische en internationale vredesbeweging. Door zijn volgehouden actie heeft hij in België het recht op gewetensbezwaren kunnen afdwingen. Nu de burgerdienst definitief tot het verleden behoort, een interview door Rik Hemmerijckx.

U bent nu 70 jaar. Gans uw leven heeft in feite in dienst gestaan van het pacifisme, hoe bent U pacifist geworden?

Ik ben eigenlijk pacifist geworden op het einde van de oorlog, in september 1944. Op mijn 16de was ik actief geworden in het verzet te Waver en het is vooral door het optreden van de patriotten bij de bevrijding, en de manier waarop de arrestatie van incivieken en collaborateurs is gebeurd, dat bij mij die reflex van het pacifisme, van de geweldloze actie is gegroeid. Bij de bevrijding heb ik tientallen personen helpen arresteren, maar ik droeg geen wapens om de eenvoudige reden dat ik geen enkele oefening gehad had. In "Le Soir Illustré" zijn er zelfs foto's van mij gepubliceerd. Wij wisten zelfs niet hoe wij die revolvers moesten gebruiken. Het was totaal absurd. Ik heb de bevrijding dus meegemaakt als verzetsman, maar niet als patriot zoals de anderen. Ik wist helemaal niets van het antimilitarisme en van de gewetensbezwaarden, ik ben vooral in opstand gekomen door het gewelddadig optreden van de overwinnaars. Ik heb in die periode mijn vrienden van de KP en de KAJ moeten beletten om Duitse gevangenen, die zich overgaven, af te maken. Wij moesten toch de gruweldaden, die wij zelf van de bezetter hadden moeten ondergaan niet herhalen.

De libertaire idee vormde een andere inspiratiebron voor uw pacifisme.

Ik was voorzitter van de Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC, de Waalse KAJ) van Waver en leider van de scouts. Ik had dus een belangrijke verantwoordelijke positie binnen de katholieke jeugdbeweging. In 1945 ben ik beginnen werken bij de Société Solvay te Brussel en in die periode ben ik in contact gekomen met de libertaire groep van "Pensée et Action",

met Marcel Dieu, beter gekend als Hem Day, en ook met Jean Cordier. Hem Day was niet alleen een anarchist, hij was ook een antimilitarist, die in 1933 veroordeeld was geworden voor het weigeren van zijn legerdienst. Daarnaast stond ik ook in contact met de groep van de "Cahiers Socialistes", met Raymond Rifflet en Georges Goriely. Ik was de enige katholiek in dat milieu, maar ik was gepassioneerd door dat al die nieuwe ideeën die zij mij hebben doen ontdekken. Zij hebben mij de werken van Victor Serge, een slachtoffer van de stalinisme laten lezen. Dat heeft mij allemaal beïnvloed, en dat heeft mij ook belet om communist of stalinist te worden. Ik was een christen en het waren niet de dominikanen of de jezuiten die mij geïntroduceerd hebben in het pacifisme en het antimilitarisme van de primitieve kerk. Het waren mijn vrienden uit de vrijmetselarij en de anarchistische kringen, kortom ongelovigen, die mij Sint Maximiliaan of de pastoor van Ars hebben leren kennen. Zij waren het die mij overtuigd hebben mijn geloof niet te verliezen, en die mij in mijn geloof het antimilitarisme hebben doen ontdekken.

Door mijn contacten met de mensen van het Frans-Duitse tijdschrift "Documents / Dokumente" ben ik vanaf 1948 verschillende keren aanwezig geweest op de eerste "arbeidersontmoetingen" in Duitsland. Ik preciseer "arbeidersontmoetingen" omdat ik geen universitair ben. Ik ben geen intellectueel, op mijn 15de werkte ik reeds op de fabriek. Op die bijeenkomsten heb ik voor het eerst het bestaan vernomen van duizenden Duitse gewetensbezwaarden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het is door al deze ervaringen dat ik ertoe gekomen ben pacifist te worden. Toen ik in 1949 onder de wapens geroepen werd, was ik klaar om mij te verzetten tegen de Belgische Staat en de grondwet.

Hoe is die strijd voor het statuut van gewetensbezwaarde precies in zijn werk gegaan?

Die strijd is begonnen onmiddellijk na mijn arrestatie in 1949. Ik heb toen anderhalve maand opgesloten gezeten. Onmiddellijk is er een perscampagne op gang gekomen en werden de eerste actiecomités voor het statuut opgericht. De eerste die het aangedurfd heeft de kwestie van het statuut in het parlement te brengen was de BSP-parlementair uit Nijvel, Gaston Baccus. Baccus, een zeer moedig man - hij heeft vijf jaar in gevangenschap in Duitsland gezeten - heeft dit parlementair initiatief volledig op eigen houtje moeten nemen. Hij kreeg geen enkele steun van het partijbestuur. Hij is jammerlijk genoeg gestorven begin 1950 en we hebben opnieuw moeten wachten tot een aantal parlementairen uit verschillende partijen een nieuw wetsvoorstel ingediend hadden. De CVP-PSC van haar kant heeft van in het begin een studiegroep rond de

- C'est le soldat Jean Van Lierde;
Il est sûrement fou : il se prétend
objecteur de conscience !...

Jean Prolo, du 5 novembre 1949

problematiek opgezet. In die jaren was ik redacteur van het PSC-blad "Le Brabant Wallon". Hoewel ik geen lid was van de PSC, zat ik tijdens de jaren '46-'48 in de arrondissementsraad als vertegenwoordiger van de jeugd. Ik kende de groep van "La Relève" met mensen als Jean Michiels en Jean Fosty. Het zijn zij die bij de PSC de aanzet gegeven hebben tot de oprichting van deze studiegroep. Ook bij de liberalen bewoog er wat. Vooral Jean Rey, die als protestant de gewetensbezwaarden zeer goed kende, heeft daar een belangrijke rol gespeeld. Voor mij is het van vitaal belang geweest dat de 3 politieke stromingen van in het begin betrokken geweest zijn bij de uitwerking van het statuut.

Uw antimilitaristische actie heeft uw positie binnen de katholieke beweging nochtans niet vergemakkelijkt.

Toen ik de gevangenis inging was de opstelling tegenover mijn persoon bepaald niet tegemoetkomend. "La Libre Belgique" beschouwde mij als een "inciviek", die in de kaart speelde van de communisten. Bij de conservatieven was het ondenkbaar dat een "incivieke gewetensbezwaarde" aan het hoofd zou blijven van de katholieke jeugdbeweging. Ik ben toen aan de deur gezet als leider van de scouts, van de katholieke trekkers en ik ben ook mijn plaats kwijtgeraakt in het arrondissementeel comité van de PSC. Via mijn vrienden Antoine Braun en François Dejemeppe heb ik echter kunnen blijven meewerken aan het blad van de katholieke trekkers "Le Carrefour des Routiers", onder pseudoniem weliswaar.

Van mijn kant is er dus nooit een breuk geweest met de katholieke beweging. Ik wist alleen dat het zeer lang zou duren vooraleer de meerderheid zou gebroken worden, vooraleer de vijandige houding tegenover de gewetensbezwaarden zou gekeerd zijn.

U moet begrijpen dat de gewetensbezwaarden in die periode in een zeer ongunstig daglicht stonden. Veel van de Vlaamse pacifisten zijn tijdens de oorlog gaan vechten aan het oostfront, zijn in de collaboratie terechtgekomen. Daarom was het van kapitaal belang dat de eerste gewetensbezwaarde van na de oorlog precies een Waal en een verzetsman was.

Door uw gevangenschap hebt U bewust de Belgische overheden tot het nemen van een standpunt gedwongen.

Ik geloof dat mijn gevangenschap echt noodzakelijk geweest is. Ik had zeer goed aangevoeld dat men rond mijn persoon geen schandaal wilde, precies omdat ik een leider was van de katholieke jeugdbeweging. Indien ik na mijn vrijlating in 1949 mijn mond had gehouden, dan zou ik waarschijnlijk niet meer naar de gevangenis terug gekeerd zijn. Het is door toedoen geweest van Baccus en mijn christelijke vrienden dat de minister van Defensie onder blijvende druk is komen te staan. Het was inderdaad niet normaal dat de getuigen van Jehova in de gevangenis zaten, en ik niet, omdat mijn dossier zozeggd verdwenen was. Ik moest doorzetten en ik was bereid om voor mijn ideeën te vechten, zelfs indien ik daarvoor mijn vrijheid moest opgeven. Indien ik daar niet toe bereid was dan

was er niemand anders die deze strijd kon winnen. Toen ik in 1950 opnieuw de gevangenis inging had ik mij mentaal voorbereid op een duur van 3 jaar. Ik had die tijd nodig om de politieke macht te doorbreken, om de filosofen, de theologen, de juristen te overtuigen. Ik ben toen eigenlijk in de gevangenis ingegaan met een groot gevoel voor humor. Ik voelde mij een vrij man en ik zei foert tegen iedereen, zelfs tegen de gevangenisdirecteur. In de gevangenis van Nijvel, waar zich in 1950 nog honderden oostfrontsoldaten en SS-ers bevonden, werd ik beschouwd als de meest gevaarlijke gevangene. Tussen al die oorlogsmisdadigers, wist men met mij, de pacifist, helemaal geen weg. Zij kregen een veel vrijer regime dan ik, sommigen mochten zelfs 's avonds de gevangenis verlaten. In de ogen van deze oorlogsmisdadigers had ik een enorm prestige. Toen ik voor de tweede keer in de gevangenis aankwam werd ik aan de grote poort opgewacht door een dubbele rij van oud-SS'ers en -oostfrontstrijders. Zij zagen in mij de enige Belg die het aangedurfd had het gezag van de Belgische Staat te weerstaan. Zij hebben mij toen verzekerd dat ik mij zou thuis voelen en dat niemand mij zou moeten lastig vallen. Een aantal van die incivieken hebben er bijvoorbeeld voor gezorgd dat mijn brieven uit de gevangenis konden gesmokkeld worden en doorgespeeld aan de pers. Daarnaast heb ik ook veel steun gehad van mijn advocaten, die goede contacten onderhielden met allerlei politici, zelfs met Pholien, die als PSC-minister van Justitie een hyperreactionair was. Zij hebben er onder meer voor gezorgd dat ik van de minister een speciale toelating kreeg om al de boeken te krijgen die ik wenste te lezen. Zij hebben er ook voor gezorgd dat ik alleen in een cel kon verblijven. Hoewel de directeur het helemaal niet op mij begrepen had was ik in feite een geprivilegieerde. Ik heb er wel een maagzweer aan overgehouden, maar dat was niets vergeleken met wat de andere gewetensbezwaarden in de Duitse concentratiekampen of in de stalinistische goelags meegemaakt hebben. Het was natuurlijk niet aangenaam voor mijn ouders, maar het vormde een noodzakelijk onderdeel van de politieke strijd die ik wilde voeren (1).

Tussen 1949 en 1952 hebt U drie keer gevangen gezeten, uiteindelijk bent U in de steenkoolmijnen terechtgekomen.

Na mijn vrijlating in 1952 werd er vanuit de regering en de politieke milieus gezocht naar een oplossing opdat ik geen vierde keer naar de gevangenis zou moeten gaan. De militairen wilden echter niet weten van enige toegeving. De enige oplossing die ik op dat moment zag was te gaan werken in de steenkoolmijnen : de mijnningen waren immers vrijgesteld van legerdienst indien ze tot hun 28 jaar in de steenkoolmijn bleven werken. Ik heb dat voorstel voorgelegd aan Cardijn, hoofd van de kajottersbeweging, en hij heeft het verdedigd bij de minister van Landsverdediging. Ik zag dat als een voorafspiegeling van de toekomstige burgerdienst voor gewetensbezwaarden. De minister heeft dat voorstel aanvaard zodat ik op

die manier mijn vervangende dienstplicht kon doen. Op dat moment was ik bijna 26 jaar, ik moest dus nog twee en een half jaar werken, na de 15 maanden gevangenis die ik er reeds had opzitten. In 1952 ben ik uit de gevangenis gekomen, ik ben getrouwd en ik ben begonnen werk zoeken, maar bij elke steenkoolmijn werd ik geweigerd. Men zag dat ik geen werkershanden had en men vertrouwde het niet. Er was nochtans een nijpend gebrek aan werkkrachten. De enige mijn waar men mij heeft willen aannemen was de Bois du Cazier te Marcinelle. Daar nam men iedereen aan. Er werkten bijna geen Belgen, alleen gastarbeiders, precies omdat het zo'n gruwelijke steenkoolmijn was.

U hebt zelfs een brochure geschreven over uw ervaringen in de mijn : "6 mois dans l'enfer d'une mine belge".

Na mijn periode in de mijn heb ik die brochure geschreven. Het jaar dat ik in de mijn gewerkt heb was er de grote stakingsbeweging tegen de 24 maanden legerdienst. Hoewel de christelijke vakbeweging tegen was, heb ik toch aan de staking deelgenomen samen met mijn kameraden van het ABVV. Ik heb zelfs piket gestaan als enige ACV'er. Ik heb toen, na 3 maanden gewerkt te hebben, mijn vooropzeg gehad bij de Bois du Cazier. De andere mijnen wilden mij echter niet aannemen omdat ik in hun ogen een agitator was. Ik stond op de zwarte lijst. Ik ben dan gedurende maanden de enige werkloze mijnwerker van België geweest. Het ministerie van Defensie heeft er toen bij het ministerie van Arbeid op aangedrongen om mij uit de werkloosheid te sluiten, met het argument dat ik geen echte werkloze was. Mijn vrienden van het ACV en het ABVV hebben toen alles in het werk gesteld opdat ik mijn recht op werkloosheid kon behouden. In die periode had ik ook voortdurend last met de politie, de staatsveiligheid volgde mij overal waar ik lezingen en meetings gaf. In 1953 heb ik dan mijn brochure geschreven. Ik heb geprobeerd ze te laten uitgeven bij de MOC (het Waalse ACW) en het ACV, maar ze hebben dit geweigerd omdat de inhoud te hard was. Het zijn mijn trotskistische vrienden van de Jeunes Gardes Socialistes die ze uitgegeven hebben met een voorwoord van Emile Van Ceulen. Ook zij hebben er heel wat last mee gehad, precies omdat de socialistische mijnwerkersvakbond bezwaren had tegen mijn persoon : het kon niet dat de JGS een brochure van een katholiek uitgaven. Vanaf 1952 maakte ik deel uit van de JGS, samen met enkele anderen van de groep "Esprit". De brochure zou haar grootste weerklank krijgen na de ramp van de Bois du Cazier in 1956. Op dat moment was het bewezen dat wat ik over de Bois du Cazier geschreven had de waarheid was.

Hoe is de strijd voor het statuut dan verlopen ?

Na mijn periode van werkloosheid heb ik pas in 1954 mijn werk kunnen hernemen bij Solvay te Brussel. Ik moet hier

trouwens mijn erkentelijkheid betuigen aan de grote kapitalisten van de Société Solvay, die de moed gehad hebben mij opnieuw aan te werven.

Het heeft dan nog 10 jaar geduurd, tot 1964 vooraleer het statuut effectief is gestemd in het Parlement. Het is een lange strijd geweest. Alle partijen waren bereid om een oplossing uit te werken, maar we hebben moeten wachten tot 1963 voor de eerste stemming in de Senaat en die stemming is dan nog gebeurd onder druk van drie priesters uit Luik en de Borinage, drie oud-soldaten, die zich verzet hadden tegen hun wederopvoering in het leger. Naar mijn voorbeeld dreigden ze ermee naar de gevangenis te gaan. Dat heeft een zodanig schandaal verwekt dat men alles heeft gedaan om te vermijden dat deze drie in de gevangenis zouden terechtkomen. Zelfs de bisschop van Doornik is tussenbeide gekomen. En het is de stemming in de Senaat geweest die hun arrestatie heeft belet. Tegelijk heeft men ook diegenen bevrijd die zich nog in gevangenschap bevonden. Na de stemming in de Senaat heeft men nog een jaar moeten wachten vooraleer de Kamer met eenparigheid van stemmen het statuut van de gewetensbezwaarden heeft gestemd.

Hoe werd dit statuut onthaald binnen de vredesbeweging ?

Het heeft dus 15 jaar geduurd vooraleer er in België een statuut is gestemd en het was uiteraard een overwinning voor de vredesbeweging. Nochtans waren er ook kritische stemmen. Mijn anarchistische vrienden waren tegen. Zij verweten mij dat ik teveel toegevingen deed aan de Staat. Zij vreesden dat alle gewetensbezwaarden zouden ondergebracht worden bij de civiele bescherming, die op militaire leest was geschoeid. Hoewel ik soepeler was in die zaken was ik onverzettelijk wat de basisprincipes betreft. Ik was van oordeel dat men moest beginnen met de civiele bescherming en het systeem vervolgens uitbreiden. Dat is wat er gebeurd is met de wet van 1969, wanneer ook vzw's de toelating kregen om gewetensbezwaarden op te nemen. Op dat moment geloofde men eigenlijk niet in de haalbaarheid van deze wet. Het scepticisme was zeer groot. Ik kreeg te horen dat ik wel gelijk had, maar niemand zou deze "zotten" tewerkstellen. Ik ben dan beginnen rondvragen en ik heb onmiddellijk een lijst van 20 - 30 Vlaamse en Franstalige vzw's bereid gevonden om gewetensbezwaarden op te nemen. Sindsdien zijn er honderden organismen over het ganse land die ze hebben tewerkgesteld. Op de duur moest iedereen zijn gewetensbezwaarde hebben. Dit alles om te illustreren welke barrières er allemaal moesten overwonnen worden zowel op politiek, cultureel en ook familiaal vlak. Vele ouders zagen het helemaal niet zitten dat hun zoon gewetensbezwaarde was. Zou de latere carrière niet in het gedrang komen enz. ? Het kwam erop aan, aan te tonen dat het statuut van gewetensbezwaarde geen belemmering vormde voor een latere professionele, universitaire, medische, politieke of zelfs parlementaire loopbaan. In de vorige regeringsploeg zaten er niet minder dan twee gewezen gewetensbezwaarden.

Jean Van Lierde en Louis Tobback in 1994 tijdens de voorstelling van de "Carnets de prisons" te Brussel

De laatste gewetensbezwaarden hebben nu hun dienst beëindigd. De dienstplicht is afgeschaft. Hoe staat U daar tegenover ?

Als verantwoordelijke van de Mouvement International de Réconciliation (MIR) en van de Internationale der Oorlogstegenstanders (IOT) is de strijd tegen de dienstplicht altijd één van de centrale antimilitaristische strijdpunten geweest. In Europa was campagne voeren tegen de dienstplicht zeer moeilijk omdat de Europese socialisten de dienstplicht beschouwden als een vorm van emancipatie van het proletariaat. De vervanging van het burgerlijke systeem van de loting door de veralgemeende dienstplicht werd beschouwd als een linkse overwinning en was nagenoeg onaantastbaar. Ik had dus nooit gedacht dat het de Vlaamse katholieken zouden zijn die komaf zouden maken met het systeem. Voor mij was dat een bekroning van een lange strijd, omdat ik van mening ben dat de dienstplicht een vorm van slavernij is. Het is gewoon een schandaal dat alle mannen moeten gemobiliseerd worden. Nu is dat gedaan, er zal geen legerdienst, maar ook geen burgerdienst meer zijn.

(1). de gevangenisnota's van Jean Van Lierde werden in 1994 gepubliceerd bij de Ed. Vie Ouvrière onder de titel "Carnets de prison" (262 p.)